

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1940

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 – ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ – 46
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.Υ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

W. JAMES — H. BERGSON

(ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥΣ)

Τὰ δύο τούτα γράμματα εἶναι ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Μπερξόν μετὸν Τζαίημς ἀπὸ τὸ 1902 — 1910, πού ἔφερε στὴ δημοσιότητα ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard Ralph Perry.

Ο JAMES ΣΤΟΝ BERGSON

Cambridge 25 τοῦ Φλεβάρη 1903

Ἀγαπητέ μου συνάδελφε,

Ἔλαβα, ἐδῶ κι ὄχτώ μέρες, τὸ ποθητό σας τηλεγράφημα⁽¹⁾ (ὄχτώ λέξεις ἀντὶ τέσσερες!)⁽²⁾ καὶ κατηγορῶ τὸν ἑαυτό μου πὸς σᾶς βίασα νὰ μοῦ τὸ στείλετε. Καταλαβαίνω πὼς εἶμαι πιὸ καλὰ ἀπὸ τὸν τελευταῖο μῆνα κι ἔτσι δὲ θὰ κάνω τὸ ταξίδι μου στὴ Μεσόγειο· ἀμφιβάλλω μάλιστα ἂν θὰ πρέπει νὰ κάνω καὶ διακοπές.

Δὲν ἀποκλείεται ὥστόσο νὰ ὑποχωρήσω στὸν πειρασμό καὶ νὰ πιάσω, κατὰ τὸ δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Μάρτη, ἕνα φτηνὸ πλοῖο πὸς κάνει τὴ συγκοινωνία ἀπὸ δῶ κατευθεῖαν στὴ Χάβρη ἢ τὸ Λίβερπουλ· θὰ περνοῦσα ἔτσι καμμιά δεκαριά μέρες στὸ Παρίσι. Αὐτὸ θὰ γίνονταν κατὰ τὸ πάει κι ἔλα. Ἀκόμα, θὰ μπορούσαμε νὰ συναντηθοῦμε. Φαντάζομαι πὼς ἔχετε ὀλόκληρα κεφάλαια, πὸς κρατᾶτε ἀνέκδοτα, ἀπὸ τὴ φιλοσοφία σας καὶ θάμουν περιεργος νὰ μάθω τί συνταίριασμα κάνουν μετὰ τὴ δική μου.

Ἔχω τὴν πεποίθηση πὼς μιὰ φιλοσοφία τῆς καθαρῆς ἐμπειρίας, ὅπως φαντάζομαι τὴ δική σας, μπορεῖ νὰ προσφέρῃ τεράστιες ὑπηρεσίες, συμβιβάζοντας τὶς ἀτέλειωτες συζητήσεις πὸς γίνονται στὶς σχολές. Ἡ βασική σας ἄρνηση (βασική τοῦλάχιστο στὴ μορφή) νὰ παραδεχτεῖτε τὸν ἐγκέφαλο ὡς τὴν αἰτία ἢ τὴν ἔδρα τῆς συνειδητῆς ζωῆς, ρίχνει ἀρκετὸ φῶς σ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα καὶ μεταχειρίζεται ὅπως χρειάζεται τὴν ἰδεαλιστικὴ χίμαιρα. Ἀλλὰ ἡ ἰδέα σας γιὰ τὴ διατήρηση τῆς θύμησης καὶ τῆς συνειδητῆς ἢ ὑποσυνειδητῆς μνήμης, εἶναι

(1) Ὁ James εἶχε γράφει στὶς 6 τοῦ Φλεβάρη στὸν Bergson πὸς σκοπεῖ νὰ κατέβῃ στὴ Γαλλία καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ ἂν θὰ βρισκτοῦ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖ κι ἂν θὰ τοῦς ἦταν κατορθωτὴ μιὰ συνάντηση. Σ.τ.Μ.Μ.

(2) Τ' ἀναφέρει χωρατεύοντας ἀπειδὴ στὸ γράμμα τοῦ τοῦγραφε νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ ἔτσι καὶ μετὰ τέσσερες λέξεις . . . Σ.τ.Μ.Μ.

μιὰ ἀντίληψη πὸς παρουσιάζει πολλὰς δυσκολίες· κατὰ βάθος εἶναι ἕνα ἰσοδύναμο τῆς «ψυχῆς», κάτω ἀπὸ μιὰ τροποποιημένη κάπως μορφή. Ὅσο γιὰ τὸν τρόπο πὸς «κατάχωρίζονται» αὐτὲς οἱ θύμησης, ὅπως λέτε, στὴν ἐγκεφαλικὴ ζωὴ καὶ ὀλόκληρο τὸ ζήτημα τοῦ ἐγῶ καὶ τοῦ ὄχι-ἐγῶ, ὅπως μπαίνει αὐτὸ στὴ φιλοσοφία σας, αὐτὰ γιὰ μένα εἶναι πράγματα πὸς θὰ χρειάζονταν ἕνα σωρὸ διασαφήσεις.

Καταγοητεύτηκα ἀπὸ τὸ ἄρθρο σας πὸς δημοσιεύτηκε στὸ φύλλο τοῦ Γενάρη τῆς «Revue de métaphysique»⁽¹⁾ Σ' ὄλο τὸ κριτικὸ μέρος εἶμαστε πέρα γιὰ πέρα σύμφωνοι· θάθελα νὰ βεβαιωθῶ πλείρια πὼς μπορῶ νὰ βρῶ στὴ «μεταφυσικὴ σας διαίσθηση» (intuition) τὸ ὀλικὸ ἰσοδύναμο τῆς παλιᾶς φιλοσοφίας τῶν ἰδεῶν. Στὴν πραγματικότητα, αὐτὲς οἱ δυὸ ἀπόψεις δὲν ἀναπληρώνονται ἀμοιβαίᾳ, ὅσο δὲ γίνεται ἡ διαίσθηση μιὰ πράξη καθαρὰ μυστικὴ· αὐτὸ θέλω κι ἐγῶ, ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἂν καὶ σεῖς τὴν ἐννοοῦσατε ἔτσι. Ἡ Σύνοψη⁽²⁾, πὸς σᾶς ἔστειλα τὶς προάλλες, εἶναι, φοβᾶμαι, τόσο περιληπτικὴ πὸς γίνεται σχεδὸν ἀκατάληπτη, ἀλλὰ θὰ μπόρῃ νὰ σᾶς δείξῃ τὴν ἔννοια καὶ τὶς κύριες γραμμὲς τῶν ἐρευνῶν μου. Πιστεύω πὸς ἡ ὑπόθεση εἶναι ἕνας ὄρος τόσο φυσιολογικὸς στὴ φιλοσοφία ὅσο εἶναι καὶ στὰ μαθηματικά καὶ πὸς ἡ ἀπαραίτητη ὑπόθεση ἢ τὸ ἀξίωμα μιᾶς φιλοσοφίας τῆς καθαρῆς ἐμπειρίας, εἶναι ἡ ὑπόθεση τοῦ πλήθους διαφορετικῶν ἀπὸ τὴ δική μας ἐμπειριῶν· ὅτι τέλος θάλεγα συν-συνείδηση ἢ συνθετικὴ συνείδηση (ὄροι τῆς

(1) Πρόκειται γιὰ ἕνα ἄρθρο τοῦ Μπερξόν πὸς δημοσιεύτηκε στὴ «Revue de métaphysique et de morale» μετὰ τὸν τίτλο: «Εἰσαγωγὴ στὴ μεταφυσικὴ» Σ.τ.Μ.Μ.

(2) Ἐνα μάθημα πὸς δίδασκε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ Τζαίημς: Σύνοψη τῆς φιλοσοφίας. Σ.τ.Μ.Μ.

κλπ.), είναι για μένα απόλυτα αναγκαίο ζήτημα: τὸ ἴδιο ἢ σχέση τοῦ δυνατοῦ μετὰ τὸ πραγματικὸ καὶ ἡ σχέση τοῦ παρελθόντος (ἢ τοῦ μέλλοντος) μετὰ τὸ παρόν.

Φαντάζομαι πὼς αὐτὰ εἶναι τόσο φλέγοντα γιὰ σὰς ζητήματα, ὅσο καὶ γιὰ μένα. Τί ἐξαιρετος συγγραφέας ποῦ εἶστε!

Οὐίλλιαμ Τζάιμς

Ο ΗENRI BERGSON ΣΤΟΝ WILLIAM JAMES

Villa Montmorency 25 - 3 - 1903

*Αγαπητέ μου συνάδερφε,

Δοκίμασα μεγάλη απογοήτευση όταν έμαθα πὼς μπορεί καὶ νὰ μὴν έρθετε στὴν Εὐρώπη καὶ θάταν ἀκόμα πιδ μεγάλη ἡ λύπη μου εἰάν δὲ μάθαινα ὅτι τὸ ταξίδι σας ματαιώθηκε ἀπὸ τὴν καλητέρευση τῆς υγείας σας. Έδχομαι ν' ἀναρρώσετε γρήγορα πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ τὴν κούραση γιὰ τὴν ὁποία μιλάτε, καὶ ποῦ ἐξηγεῖται βέβαια ὅταν σκεφτεῖ κανεὶς πὼς ἔργασία καὶ σκέψη σὰς κόστισε τὸ τελευταῖο σας ἔργο «The varieties of religions experience»⁽¹⁾.

Οἱ δυσκολίες ποῦ μοῦ ὑπογραμμίζετε σὲ μερικὰ χωρία τοῦ «Matière et memoire»⁽²⁾ εἶνε πολὺ πραγματικές, καὶ δὲν μπορῶ ἀκόμα νὰ τις ξεπεράσω πέρα γιὰ πέρα. Πιστεύω, ὡστόσο, ὅτι, ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τις δυσκολίες ὑπάρχουν μερικές ποῦ ἐξαρτῶνται ἀπλῶς ἀπὸ τις χρόνιες συνήθειες τοῦ πνεύματός μας, συνήθειες ποῦ ἔχουν ὀλότελα πραχτική καταγωγή καὶ ὀφείλουμε νὰ ἀπελευθερώσουμε ἀπὸ αὐτὲς τὴ θεωρία. Τέτοια εἶναι, π. χ., ἡ δυσκολία νὰ παραδεχτῶ τωρινὲς καὶ ἀσυνείδητες θύμησης. *Εἰάν συγκρίνουμε τις θύμησης μετὰ τὰ πράγματα, εἶναι φανερό ὅτι δὲν ὑπάρχει μέρος γι' αὐτὲς ἀνάμεσα στὴν παρουσία καὶ τὴν ἀπουσία: ἢ παρουσιάζονται πέρα γιὰ πέρα στὸ πνεῦμα μας καὶ, σ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, συνειδητές, ἢ καλύτερα, ἂν εἶνε ἀσυνείδητες ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὸ πνεῦμα μας καὶ δὲν πρέπει πιά νὰ ὑπολογιστοῦν σάν τωρινὲς ψυχολογικὲς πραγματικότητες. *Αλλά, στὸν κόσμον τῶν ψυχολογικῶν πραγματικότητων, δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχει χῶρος νὰ βάλει κανεὶς μετὰ τέτοια ἀυστηρότητα τὸ δίλημμα to be or not to be⁽³⁾.

*Όσο περισσότερο δοκιμάζω νὰ κατανοήσω τὸν ἑαυτό μου μετὰ συνείδηση, τόσο πιδ πολὺ τὸν νοιώθω σάν τὴν συγκεφαλαίωση ἢ τὸ *inbegriff*⁽⁴⁾ τοῦ παρελθόντος μου, αὐτοῦ τοῦ παρελθόντος ποῦ ἀποχτή-

θηκε σὲ σχέση μετὰ τὴ δράση. *Ἡ ἔννοια τοῦ «ἐγώ», ποῦ μιλοῦν οἱ φιλόσοφοι, μοῦ φαίνεται σὰ τὴν ἔννοια ἑνὸς σημείου ἢ μιᾶς κορυφῆς ποῦ περιορίζομε μετὰ μιᾶ προσεχτική προσπάθεια, προσπάθεια ποῦ ἀπλώνεται, κατὰ τὴ διάρκεια ὀλάκερης τῆς ζωῆς καὶ ποῦ, μοῦ φαίνεται, ὅτι εἶναι ἴδια ἢ οὐσία τῆς ζωῆς. *Αλλά γιὰ νὰ περάσουμε ἀπ' αὐτὸ τὸ σημείο τῆς συνείδησης ἢ ἀπὸ αὐτὴ τὴν κορυφὴ στὴ βάση, δηλαδὴ σὲ μιᾶ κατάσταση ὅπου ὀλες οἱ θύμησης ὀλων τῶν στιγμῶν τοῦ παρελθόντος θάταν σποραδικὲς καὶ διαφορετικὲς, νομίζω πὼς θὰ περνούσαμε ἀπὸ τὴ φυσιολογικὴ κατάσταση τῆς συγκέντρωσης σὲ μιᾶ κατάσταση διασπορᾶς ὀπως ἐκεῖνη μερικῶν ὀνείρων. Τίποτα, λοιπὸν, τὸ θετικὸ δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε, τίποτα δὲ θὰ κερδίζαμε, μήτε θὰ προσθέταμε τίποτα, παρὰ ἀπλῶς κάποιον πρᾶγμα θὰ χαλνούσαμε, ἢ μᾶλλον κάτι θάχαμε νὰ χάσουμε: κάτου ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ὀλες μοῦ οἱ ἀναμνήσεις εἶνε καὶ, ἂν καὶ δὲν τις ἀντιλαμβάνομαι, καὶ δὲν παράγουν τίποτα τὸ πραγματικὰ καινούργιο ὅταν ξαναπαρουσιάζονται στὴ συνείδηση. *Ἡ περίληψη τῶν μαθημάτων⁽⁵⁾ ποῦ κάνετε αὐτὴ τὴ στιγμή, καὶ ποῦ εἶχατε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλετε, μ' ἐνδιαφέρει παρὰ πολὺ. Περιέχει τὸσες καινούργιες καὶ πρωτότυπες ἀπόψεις ποῦ δὲν μπορῶ ἀκόμα νὰ τις ἀγκαλιάσω πλέρια στὸ σύνολό τους, ἀλλά μιᾶ βασικὴ ἰδέα ξεπηδάει γιὰ μένα ἀπ' αὐτὲς ἀμέσως: ἡ ἰδέα τῆς ἀνάγκης νὰ ξεπεράσουμε τις ἀντιλήψεις, τὴν ἀπλὴ λογικὴ, τέλος τις μέθοδες μιᾶς παρὰ πολὺ συστηματικῆς φιλοσοφίας, ποῦ ἀπαιτεῖ τὴν ἔννοια τοῦ παντός. Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ βαδίσω στὸν ἴδιο δρόμο, καὶ πιστεύω ἀκράδαντα πὼς ἂν μιᾶ φιλοσοφία πραγματικὰ θετικὴ εἶναι δυνατὴ, αὐτὴ δὲν μπορεί νὰ βρεθεῖ παρὰ σ' αὐτὸ τὸ δρόμο.

Ε. Μπερζόν.

(1) «Οἱ ποικιλίες τῆς θρησκευτικῆς ἐμπειρίας». Σ.τ.Μ.Μ.

(2) «Υλὴ καὶ μνήμη». Πρόκειται γιὰ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ ἔργα τοῦ Μπερζόν. Σ.τ.Μ.Μ.

(3) Νὰ ζεῖ κανεὶς ἢ νὰ μὴ ζεῖ. Σ.τ.Μ.Μ.

(4) Σύννοψη, σύλληψη. Σ.τ.Μ.Μ.

(5) Πρόκειται γιὰ τὴ Σύννοψη τῆς φιλοσοφίας, ποῦ τοῦχε στείλει ὁ Τζάιμς, ὀπως ἀναφέρει στὸ γράμμα του, καὶ ποῦ δίδασκε στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Χάρβαρντ. Σ.τ.Μ.Μ.

Μετάφρ.: Σ. ΑΓΡΑΦΙΩΤΗ-Π. ΡΑΓΑΝΗ